

Saada kaikki ja olla onnellinen: äitiyrittäjyys tuottavuuden ja affektien aikakaudella

Hanna-Mari Ikonen

Abstrakti

Artikkelissa tutkin uusliberaalin postfeminismin kehyksen läpi työntekijyyden ja äitiyden ristiriitaisuuksia ja ratkaisuyrityksiä. Empiirisenä kohteena on äitiyrittäjyysilmiö. Siinä on kyse yrittäjyydestä, joka on rinnakkaista tai alisteista naisen äitiroolille. Äitiyrittäjyydellä pyritään ”saamaan kaikki”: ratkaisemaan tuottavaan työhön kutsuvan ja intensiivistä äidinhoivaa korostavan ideologian välinen affektiivinen hankaus tavalla, joka toisi mukanaan onnen ja tasapainon tunteen. Artikkelin 21 yrittäjämutoisesti, esimerkiksi media- ja käsityöaloilla, työskentelevän äidin haastattelukerronnan analyysi osoittaa, että äideillä on paljonkin työhön liittyviä tavoitteita, mutta niiden rinnalla säilyvät äitiyden affektiiviset vaatimukset. Artikkelit tuo esiin kolme päällekkäistä diskurssia, joihin äidit asemoivat itseään: *työssäkäyvä äiti on paras äiti lapselleen, lapset ensin* sekä *äiti ensin*, jossa äidin paras ei ole aina parhaaksi lapselle, mutta siitä ei koidu haittaa. Äitiyrittäjyys uusintaa suomalaisen sukupuolihistoriaan perustuvaa vahvaa naiseutta, uusliberaaliin ja postfeministiseen tuottavuuden eetokseen istuvaa tavoitteellista työelämä-suhdetta sekä intensiivisen äitiyden ideologian kierrättämiä tunteita.

ASIASANAT: äitiys, työelämä, äitiyrittäjyys, tunteet, postfeminismi

Johdanto

Onnellinen tasapaino eri elämänalueiden välillä, erityisesti äitien työn ja lastenhoidon välillä, usein esitetään uutena feministisenä ihanteena (Rottenberg 2014). Lähden tässä äitiyrittäjyyttä käsittelevässä artikkelissa onnellisen tasapainon tuottamisen ajatuksesta. Vaikka työn ja perhe-elämän tasapainoa on tutkittu pitkään lukuisista näkökulmista (esim. Allen & Eby 2016), tasapai-

non ja sen saavuttamisen tarkastelu feministisen politiikan näkökulmasta tuo uuden tulokulman aiheeseen. Uusliberalistisessa ja sen kanssa linjassa olevassa postfeministisessä yksilön vastuuta, vapautta ja omia ansioita korostavassa ideologiassa työn ja yksityiselämän välinen tasapaino on naisten omalla vastuulla: kun kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet saavuttaa asettamansa tavoitteet työn, perheen tai molempien saralla,

on naisten yksilöllisistä haluista ja kyvyistä kiinni, millaisia valintoja he tekevät. Taka-alalle jää sellainen feministinen politiikka, jossa pyritään kollektiivisesti ratkaisemaan rakenteellisia tasa-arvo-ongelmia. (Littler 2018; Rottenberg 2014.) ”Kaiken” saavuttamista, yksilöllistä yrittäjähenkisyyttä ja tuottavuutta arvostavassa kulttuurissa äitien yrittäjyys näyttäytyy keinona saada tuo ”kaikki”: sekä mielekäs työ että kulttuuristen ideaalien mukainen lapsiperhe-elämä (Littler 2018; Orgad 2019).

Naisten työelämään osallistuminen, oli muotona sitten palkkatyö tai yrittäjyys, on varsin kyseenalaistamaton selviö suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa naisten työuria on pitkään tuettu perhepoliittisin eduin sen lisäksi, että naisten laajaan työmarkkinoille osallistumiseen kannustetaan. Tätä selviötä mutkistavat äitiyttä koskevat ajattelumallit, erityisesti intensiivisen äitiyden ideologia (Hays 1996). Tämä äidin roolia korostava vanhemmuusideaali on ristiriitainen tuottavan työn ideaalin kanssa, sillä intensiivisen äitiyden ideologiassa äitiys on varsinkin lapsen ensimmäisinä vuosina hyvin lapsikeskeistä ja läsnäolevaa sekä omistautumista, aikaa, tietoja ja taloudellisiakin resursseja vaativaa (Hays 1996; Ikonen 2020; Lee ym. 2014; Macvarish 2016; Mustosmäki & Sihto 2019; Rokkonen 2015). Äitien ratkaistavaksi jää näihin ristiriitaisiin vaatimuksiin vastaaminen, eli yhtäältä he käyttävät potentiaaliaan ja historiallisesti tarjottuja mahdollisuuksia työssä sekä toisaalta ovat lapsensa parasta ajattelevia äitejä. Kyse on ennen kaikkea omassa mielessä käytävää affektiivisesta kamppailusta, ei todellisesta jättäytymisestä pois työmarkkinoilta pitkäksi aikaa, koska sen ei suomalaisissa intensiivisen äitiyden ilmenemismuodoissa ajatella olevan ihanteellista lapselle. Kaikenlaiset perheet käyttävät päivähoitoa, ja itse asiassa perhevapaajärjestelmän mahdollistamat pisimmät, lapsen kolmivuotispäivään jatkuvat, perhevapaajaksot ovat vähentyneet viimeiset 15 vuotta (Miettinen ym. 2020, 260).

Artikkelissa kysyn, millaisiin yhtäältä äitiyden sekä toisaalta työn ja tuotannon diskursseihin nojautuen sekä millaista affektiivisuutta ilmentäen äitiyrittäjät jäsentävät yrittäjyyttään, äitiyttä ja näiden välisiä suhteita. Media-, käsityö-, taide-, konsultointi-, valmennus- ja sosiaalialan pienyrittäjien ja itsensäyöllistäjien haastatteluista koostuvan aineiston kautta tuon esille omaehtoiseksi mielletyn työnteon sekä hallinnassa olevan työn ja perheen yhteensovittamisen ulottuvuuksia. Teoreettisesti lähestyn äitiyrittäjyyttä uusliberaaliin, postfeministiseen diskurssiin Suomessakin sopivana mallina. Osallistun käytyyn kriittiseen pohdintaan (Ekinsmyth 2014; Lewis 2010; Littler 2018; Luomala 2018; Orgad 2019) siitä, vahvistaako äitiyrittäjyys käsitteenä ja käytäntönä äitien asemaa talouden marginaalissa sekä luonnollistaako se uusintavan työn, jonka vaatimuksiin kuuluu myös onnellisuuden tuottaminen (Wilson & Yochim 2017), jäämisen äideille.

Äitiyrittäjyyden määritelmä ja uusliberaalin postfeminismin kehys

Äitiyrittäjyydellä ei ole suomen kielellä vakiintunutta nimitystä, mikä kertoo laajemmin suomalaisesta kontekstisista: yrittäminen äitinä ei ole ollut erityinen ilmiö, jota olisi ollut tarpeen nimittää tietyllä käsitteellä. Englannin kielellä termi on vakiintuneempi, kenties jo siksikin, että se muodostaa sanaleikin: käytetään sanaa *mumpreneurship* tai *momprenueurship*, siis sanojen *mother* ja *entrepreneurship* yhdistelmää. Termi heijastaa yrittäjyyden sukupuolistuneisuutta – esimerkiksi Helene Ahl (2002; myös Ahl & Marlow 2021) on osoittanut yrittäjyyden diskursiivisen rakentamisen läpeensä maskuliinisena toimintana, josta *naisyrittäjyys* eroaa sekä ilmaisultaan että oletuksiltaan. Mies- tai isäyrittäjyydestä ei puhuta, vaikka jonkin verran onkin keskusteltu, miksi sanaa *dadpreneur* on vaikea edes kuvitella (esim.

phdparenting.com¹). Puhun tässä artikkelissa suomeksi äitiyrittäjistä, ja selvitän seuraavaksi, mitä käsitteellä voidaan englannin kielellä tarkoittaa.

Vaikka äitiyrittäjyydessä on kyse äitien yrittämisestä, ei ole yksimielisyyttä siitä, millainen äitien yrittäminen on juuri äitiyrittäjyyttä. Yksinkertaisimmillaan tarkoitetaan vain sitä, että äiti on omistautunut molemmille: hoivaa tarvitsevien lasten vanhemmuudelle ja omalle yritystoiminnalle. Jotkut tutkijat edellyttävät, että yrittäjyyteen on ryhdytty nimenomaan äiti- ja työroolin yhteensovittamisen helpottamiseksi. Lisäksi yrittäjyysidean tulisi liittyä vanhemmuuteen tai lapsiin. Yrittäjyys myös tyypillisesti tapahtuu kodin piirissä ja joskus hyödyntämällä naapuruston sosiaalista tukea. (Duberley & Carrigan 2013; Ekinsmyth 2014; Korsgaard 2007; Richomme-Huetet, Vial & d'Andria 2013.) Äitiyrittäjiä Suomessa tutkinut Katri Luomala (2018, 42) toteaa, että kansainvälisessä äitiyrittäjyyskirjallisuudessa itse yrittäjyydestä keskustellaan hämmästyttävän vähän. Tulkintani mukaan yrittäjyyden häivyttäminen äitiyrittäjyys-käsitteestä oikeuttaa juuri sen kritiikin, jonka mukaan koko äitiyrittäjyydestä puhuminen pitää äidit toissijaisina yrittäjyyden kentällä vahvistaen näin yrittäjyyden ja vanhemmuuden sukupuolistuneisuutta. Omassa aineistossani, jonka myöhemmin esittelen, kuvataan kuitenkin paljon myös ammatillista kunnianhimoa. Tätä puhetta tulkitsen osittain uusliberaalin minuuden esityksinä. Carol Ekinsmyth (2014) näkee niin ikään äitiyrittäjyyden moninaisena: hänestä sen voi nähdä sekä muodostavan riskin sukupuoliroolien vahvistumiselle että mahdollistavan joillekin naisille yrittäjyyden harjoittamisen.

Tarkastelen äitiyrittäjyyttä paitsi varsin vähäisen aiemman äitiyrittäjyystutkimuksen myös erityi-

sesti uusliberaalin postfeminismin kehyksessä. Äitiyrittäjyyttä voi kritisoida näkemällä sen osana uusliberaalia hallintaa: sen yhtenä käytäntönä, joka elämänalueiden tasapainoa lupaamalla itse asiassa ylläpitää ja jopa rohkaisee paluuta perinteisiin heteroydinperheen sukupuolirooleihin. Niissä mies vastaa pääosin elatuksesta ja nainen uusintavasta työstä kotona, samalla kun hän täydentää perheen toimeentuloa osallistumalla pienessä määrin taloudelliseen toimintaan, kuten tuottavuutta korostavassa diskurssissa toivotaankin (kritiikistä ks. Lewis 2010; Littler 2018). Viimeaikaisissa keskusteluissa äitiyrittäjyys on tullut esiin osana postfeminististä valinnan diskurssia – yksilöllisesti valittuna reittinä ihannoituun tasapainoon työn ja perheen välillä (Littler 2018; Orgad 2019). Idea tasapainoisesta perheellisestä naisesta näkyy erityisesti median henkilökohtaisten menestystarinoiden ja bisnesmaailman huippunaisten *selfhelp*- ja *coaching*-kirjoissa (Rottenberg 2014; Adamson 2017; Øyslebø Sørensen 2017). Catherine Rottenberg (2014) huomauttaakin, että feministiksi viime vuosina ilmoittautuneiden vahvojen ja menestyneiden uranaisten käyttämä käsitteistö sivuaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta tavoittelevan feminismin sijaan yksilöllistä onnellisuutta, tasapainoa ja rohkeutta menestyä.

Uusliberaali kapitalismi hyötyy siitä, että individualistisia valintoja korostavan postfeminismin arvot täydentävät ja sopivat yhteen uusliberalismin kanssa korostaessaan taloudellista tuottavuutta, uusien markkinoiden luomista ja yksilöä "itsensä yrittäjänä" (McRobbie 2007; Gill & Orgad 2015; Gill 2017; Baker & Kelan 2019; Rottenberg 2014; Banet-Weiser, Gill & Rottenberg 2020). Uusliberaali talouspoliittinen ajattelu on muotoillut läntistä maailmaa 1980-luvulta lähtien, ja tämä markkinaorientoitunut diskurssi on lävistänyt poliittiset ja sosiaaliset diskurssit siten, että voiton, tuottavuuden ja mahdollisimman vähäisen julkisen puuttumisen ideaalit näkyvät yhteiskunnan kaikilla tasoilla (Harvey 2007). Uusliberalismi hallintatapana ja rationaliteettina vaikuttaa myös

1 <http://www.phdparenting.com/blog/2012/12/11/what-is-a-momprenneur-what-is-a-dadprenneur-are-they-equivalen.html>

yksityiselämässä, esimerkiksi ruumiin kontrollina (Harjunen 2018). Puhe valinnasta, vastuusta ja itseohjautuvuudesta kuvaa samalla yrittäjämäisen subjektin ominaisuuksia (esim. Scharff 2016).

Rottenberg (2014) on esittänyt, että uusliberaali kapitalismi tarvitsee toimiakseen postfeminististä tasa-arvoisen valinnan retoriikkaa. Myös reproduktiivisen työn, kuten synnyttämisen ja lasten hoitamisen, on näytettävä itse valitulta, tasapainoiselta ja onnelliselta – ja samalla feministiseltä valinnalta. Nykyaikana tasa-arvotavoitteiden voi nähdä edenneen niin pitkälle, että naisten urakehityksen suhtaudutaan itsestään selvästi periaatteen tasolla myönteisesti, eikä naisten jättäytymistä hoitamaan vain uusintavia tehtäviä voi vakavasti ehdottaa. Kuitenkin kapitalistinen tuotanto tarvitsee välttämättä myös uusintavaa työtä, joka käytännössä perustuu sukupuolten erilaiselle työnjaolle, vaikka se kätkeekin sukupuolistuneisuuden. Rottenberg (artikkelissa Banet-Weiser, Gill & Rottenberg 2020, 6) ehdottaa, että uusliberalismin ja postfeminismin liitto tuottaa tarvittavan vapaaehtoisen halun olla mukana tuotannossa ja uusintamisessa sekä saavuttaa tasapaino näiden välillä omien valintojen kautta.

Kun menestyneet naiset painottavat julkisuudessa valinneensa myös perheellisyyden, lasten saaminen rakentuu diskursiivisesti osaksi normatiivista eteenpäin pyrkivän keskiluokkaisen naisen elämänkulkua – tämän naishahmon ollessa silti feministinen. Tällaiset valinnat kutsuvat seuraajia ja korostavat tunteita, sillä uusliberaali feminismi luo onnellisuuden ja positiivisuuden keskittävän affektiivisen rekisterin. Samalla on yksittäisen naisen omalla vastuulla tuottaa tuon rekisterin mukainen onnellinen tasapaino. Sarah Louise Smyth (2020) toteaa, että postfeminismin affektiivinen orientaatio on juuri onnellinen äitiys (*maternal happiness*). Äitien olisi paitsi luotava lapsille onnellinen, tasapainoinen ja

menestykseen johtava lapsuus myös nautittava äitiyden joka hetkestä.

Juuri äitiyrittäjyyden ideassa mahdollistuu positiivisen affektiivisen rekisterin tuottaminen läheisille ihmisille sekä uusliberaali, postfeministisen hengen mukainen itsetoteutuksen salliva työllistyminen ja tuottavuus. Kun vanhemmuuden kulttuuriset vaatimukset ovat muuttuneet tunneintensiivisiksi ja välitöntä lapsen tarpeisiin vastaamista vaativiksi, kodin piirissä yrittäjämäisesti työskentely voi olla rationaaliselta näyttävä mahdollisuus, jolla voi vastata sekä työelämän että onnellisen, tasapainoisen äitiyden vaatimuksiin (myös Mäkinen 2020).

Äitiyden muuttumisen intensiivisemmäksi ja intensiivisen äitiyden ideologian kehittymisen voi nähdä olevan yhteydessä muutoksiin väestörakenteessa ja työelämässä. Kun iso osa modernien länsimaiden kansalaisista saa yhä vähemmän lapsia, yhä iäkkäämpinä ja keskellä työelämän vaatimuksia, lastensaanti politisoituu. Vanhemmille, varsinkin äidille, lapsesta tulee projekti, joka on hoidettava asiantuntevasti, suunnitelmallisesti ja parasta (erityisesti kehitysbiologista) asiantuntemusta hyödyntäen. Samalla äitiyteen liittyvät tunteet ovat vahvan kulttuurisen säätelyn kohteena, kenties siksi, että naisten pelätään hylkäävän kodin ja uppoutuvan töihin, tai vastakkaisesti siksi, että he vastoin odotuksia yhä kiinnittyvät myös äitiyteen jonkinlaista kielellisesti hankalasti selitettävää tunnetta tuntien. Äitiyteen panostamalla ja hoivaa antamalla jotkut aktiivisesti hylkäävät rationaalisen laskelmoinnin ja kokevat tekevänsä intensiivisellä hoivalla hyvää – ei vain lapselle vaan myös itselle ja yhteiskunnalle – sekä hyödyntävänsä näin harvoja käytettävissä olevia kapitalistisen logiikan vastustuksen keinoja. (Ks. Hays 1996.) Intensiivisen äitiyden idean alku on Yhdysvalloissa, mutta se on hyvin tunnistettava ideologia myös Suomessa (esim. Mustosmäki & Sihto 2019). Siksi intensiivisen äitiyden ajatusta

voi soveltaa myös suomalaiseen yhteiskuntaan, joskin toki muistaen yhteiskuntapoliittinen konteksti. Äitien työssäkäynnin pitkä historia ja julkinen lastenhoitojärjestelmä ovat muotoilleet ideologian suomalaista ilmenemistä esimerkiksi siten, että myös keskiluokka näkee päivähoidon – *varhaiskasvatuksen* – osana parasta mahdollista lapsen tulevaisuuteen panostamista.

Haastattelut ja affektiiviset diskurssit

Tutkimuksen aineisto koostuu 21 haastattelusta. Tutkimukseen osallistuneet 24–40-vuotiaat naiset ovat 1–4 lapsen äitejä, joiden nuorimmat lapset olivat muutamasta kuukaudesta kahdeksaan vuoteen vanhoja. Kaksi haastateltavaa odotti parhaillaan toista lastaan. Haastateltavat olivat itsensätyöllistäjiä, freelancereitä tai pienyrittäjiä erilaisin yritysmuodoin. Suurin osa oli heteroparisuhteessa, muutama oli eronnut ja pari eli uusperhelanteessa. Kaikki olivat tietojeni mukaan asuneet aina Suomessa, ja muutamaa lukuun ottamatta he olivat perhe- tai koulutustaustansa perusteella keskiluokkaisia. Analysoin luokkaa jonkin verran, mutta haluan tässä artikkelissa Ekinsmythin (2014, 1034) tavoin antaa muiden erojen (kuten luokan tai iän) sijasta eniten huomiota äitiydelle ja sille elämänvaiheelle, jolloin lapset ovat pieniä.

Haastateltavat olivat pitäneet perhevapaita suunnilleen keskimääräisen verran². Suomessa isät

2 Suomessa äidit ovat kotona hoitamassa pientä lasta lähes aina yli vuoden, mutta vain harvoin kotihoiton tukea käytetään siihen asti kuin se olisi nykyisen järjestelmän mukaan mahdollista eli lapsen kolmivuotissyntymäpäivään saakka. Töihin paluussa ja vapaiden käytössä on sosioekonomisia eroja: pisimpään lasta kotona hoitavat sellaiset äidit, jotka ovat matalasti koulutettuja ja joilla ei ole työpaikkaa, johon palata, esimerkiksi siksi, että heidän määräaikainen työsuhteensa on päättynyt perhevapaiseen. (Miettinen ym. 2020, 260–264.)

käyttävät vain harvoin pitkiä perhevapaita, ja äitien pitkät perhevapaat ja isien vähäinen vapaiden käyttö helposti jähmettävät sukupuoliroolit ja muodostavat työmarkkinariskin naisille. Äitiyrittäjyyden kotikeskeisyydessä on vaara vahvistaa käytäntöä, jossa äiti vastaa lastenhoidosta pikemminkin yhdessä julkisen päivähoitojärjestelmän kuin puolisonsa kanssa. Näiden äitien lapset olivat siis olleet päivähoitossa, vaikka pitkän kotihoiton ihannettakin esiintyi, ja sitä on toteutettu esimerkiksi pitämällä lapsi kodin ulkopuolella hoidossa vain osa-aikaisesti. Isien osallistumisessa oli suurta vaihtelua.

Haastattelut tehtiin kahden opiskelijaryhmän kanssa, ensimmäiset vuonna 2018 ja toiset 2019³. Opiskelijat tekivät haastattelut yksin tai pareittain, ja itse tein muutaman haastattelun yksin tai opiskelijan kanssa. Haastattelurunkoa suunniteltiin huolellisesti yhdessä, ja haastattelujen teemat koskivat muun muassa haastateltavan työ- ja perhetaustaa sekä perhetilannetta, mahdollisuuksia yhdistää työ ja perhe, omia ja yhteiskunnan käsitteitä ideaaliäitiydestä, ideaalikäsitysten muutosta sekä äitiyden tunneintensiivisiä henkiä. Yksilöteemahaastattelut kestivät noin kolmesta vartista puoleentoista tuntiin. Haastattelukutsussa kerrottiin, että olemme kiinnostuneita työn ja äitiyden yhteensovittamisesta sekä työn ja äitiyden muutoksista. Tarkemmiksi näkökulmiksi mainittiin äitien työmarkkina-asetat ja käsitykset hyvästä äitiydestä. Ensimmäisellä haastattelukierroksella tavoiteltiin yrittäjänaisia, joilla oli pieniä lapsia ja jotka asuivat lähellä yliopistokaupunkiamme tai

3 Halusin yhdistää opiskelijoille valinnaisen tutkimuskenteen teemakurssin ja todellisen tutkimusaineiston keruun. En nähnyt syytä olla koittamatta tällaista opetuksen ja tutkimuksen yhdistämisen tapaa, eikä lopputuloskaan osoittanut suuria ongelmia. Haastatteluihin valmistautumisen ja niiden tekemisen lisäksi opiskelijat erittelivät oppimaansa oppimispäiväkirjassa ja kirjoittivat ohjastusti omista tulkinnoistaan (ks. esim. Hakamäki ym. 2019).

paikkoja, joihin säännöllisesti liikuimme. Ilmeni, että monet haastatteluun pyytämämme, kontaktiverkoston kautta löytämämme tai esimerkiksi Facebook-ryhmissä haastattelukutsuumme vastaanneet naiset työskentelivät aloilla ja tavoilla, joissa korostui luovuuden käyttö. Siksi seuraavan vuoden opiskelijaryhmän kanssa etsimme haastateltaviksi nimenomaan yrittäjä-äitejä, jotka itseidentifioituvat luovan alan yrittäjiksi. Tulkitseen, että vastaamalla haastattelukutsuun äitiyrittäjyydestä he myös tunnistivat äitiyden olevan keskeisellä sijalla yrittäjäelämässään, ja tämä on se äitiyrittäjyyden laeva määritelmä, jota käytän. Ajattelen kuten Luomala (2018, 46), että äitiyrittäjyyden ilmiötä voi ymmärtää parhaiten, jos ei lähtökohtaisesti jätetä pois mahdollisesti relevantteja osallistujia.

Tämän artikkelin analyysin olen tehnyt yksin. Aloitin analyysin teemottelemalla haastatteluliterraatioita sekä haastattelukysymysten että haastattelussa ilmaantuneiden teemojen perusteella. Aineistoa lukiessani havahduin erityisesti siihen, kuinka runsaasti useimmat reflektoivat äitiyden ja yrittäjätyön yhteensovittamiseen liittyviä tunteita nimenomaan siitä näkökulmasta, missä määrin heidän vastaanpanematon kiinnostuksensa työtään kohtaan aiheutti tarvetta puntaroida klassista työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmatilkkää. Lopulta analyysin yleisyystasoa nostettuani päädyin kolmeen tapaan jäsentää yrittäjätyön ja äitiyden suhdetta. Ne muodostavat artikkelin kolme analyysilukua. Näitä jäsennyksiä nimitän diskursseiksi, ja analysoin niitä diskursiivisesti: miten yrittäjätyöstä ja äitiydestä puhutaan sekä miten itseä sijoitetaan äitinä ja työntekijäkansalaisena suhteessa erilaisessa julkisessa keskustelussa esillä oleviin aiheisiin. Analyysi kulkee myös affektien tasolla: miten puhutaan tunteista, mitä äidit pyrkivät tekemään tunteista puhumalla ja miten toisinaan osoitetaan selvästi havaittavia fyysisiä reaktioita eri aiheista keskusteltaessa. Seuraan analyysissa affektiivis-diskursiivisia

käytäntöjä (Wetherell 2012). Margaret Wetherellin (2012, 14–15) mukaan diskursseissa on kyse vakiintuneista, tunnistettavista merkityksellistämisen tavoista, mutta nuo merkityksellistämisen tavat ovat affektiivisia ja affektit puolestaan sosiaalisesti merkityksellistyneitä.

Lähtökohta: työssäkäyvä äiti on paras äiti lapselleen

Haastatellut äidit jakoivat itsestäänselvästi sen ajatuksen, että äiti osallistuu tuottavaan työhön ja mielekäs työ on tärkeä osa minuutta. Kaikki korostivat, etteivät he ole pelkästään äitejä, vaan haastatellut halusivat käyttää koulutustaan, taitojaan ja kokemustaan sekä toisinaan kartuttaa meriittejään. Kun on sekä työ että lapset, voi hyvin, ja hyvinvoiva äiti on paras äiti lapselleen. Tämä on suomalaisen yhteiskunnan tunnustamaa politiikkaa ja toistuu haastatteluissa, joskin niin sisäänrakennetusti, että sitä on vaikea tavoittaa yksittäisin lainauksin: ”koen, että mä olen myös parempi tekemään töitä nyt, kun mä pystyn jotenkin spesifioimaan ne asiat selkeämmin, mitä mä haluan tehdä ja mitä mä teen ja missä mä oon hyvä” (taideala), ”jos mul on rahaa tilillä tarpeeksi, ni mä oon parempi äiti” (konsultointi). Naiset eivät koe velvollisuutta antaa selontekoja siitä, miksi he työskentelevät. Äidit kertovat pohtineensa vain sitä, että yrittäjänä työskentely voisi olla tyydyttävintä ja tuoda tunteen ”tasapainosta”, sillä he tuntevat ylpeyttä sekä ammatillisesta identiteetistään että lapsistaan. Digialan yrittäjänä itsensä työllistävä äiti kertoo molempiin liittyvistä positiivisista tunteista:

Jos mä alotan niist vahvimmista, niin varmaan positiivisel puolella niin jotenkin semmonen rakkaus ja kiintymys ja ylpeys lapsista. Toisaalta semmonen ylpeys, no työstä ja semmonen, et on työkin on tärkeitä ja tavallaan semmonen ilo siitä, että pystyy et sit se on vaan mulle semmonen ylpeys siitä. (Digialan yrittäjä.)

Freelance-journalisti ja partneri tuoreessa luovan alan yrityksessä puolestaan selittää työnteokoaan pienten lasten hoitamisen ohella tunteella siitä, että hänellä on paljon ”luovaa energiaa”, joka hänen joka tapauksessa pitäisi saada käyttöön jossakin. Äitiys ei voi olla este tälle työlle. Ei se olekaan; esimerkiksi valokuvaaja kertoo onnistuneensa yrittäjätöön ja äitiyden yhdistämisessä, koska hän on oikeanlainen ”ihmistyyppi”, mikä hänelle tarkoittaa sopeutuvaisuutta ja väsymyksen sietoa sekä sitä, että uskoo asioiden järjestyvän ja myös laittaa ne järjestyään. Olen taipuvainen tulkitsemaan halua työskennellä ja kehittyä alallaan hyvin syvänä ja jaettuna tunteena, vaikka itsensä esittäminen sopivana tyyppinä on toki myös sekä yrittäjyyteen että yksilökeskeiseen diskurssiin sopiva puhetapa. Yrittäjämäistä mielenlaadua edellytetään, ja sellainen on uusliberaalissa työelämässä kannattavaa yrittää tietoisesti omaksua (esim. Ikonen & Nikunen 2021). Tällaisella mielenlaadulla pystyy parhaiten vastaamaan tuottavan kansalaisuuden ja intensiivisen äitiyden ristiriitaisiin vaatimuksiin. Kuitenkaan en näe puhetta ja tunnetta toisistaan erillisinä, vaan puhetavat ilmentävät sosiaalisesti merkityksellistyneitä affekteja, eikä ole syytä epäillä, etteikö valokuvaaja todella tuntisi olevansa äitiyrittäjäksi sopiva ihmistyyppi tai digitaalisen median yrittäjä kokisi tasavahvaa ylpeyttä sekä lapsista että yrityksestä. Juuri tämä kulttuurinen oletus kahdesta tasapainoisesta elämänalueesta on kuitenkin omiaan aiheuttamaan myös affektiivista kitkaa.

Luen aineistosta siis hallitsevan, vakiintuneen diskurssin, jossa mielekästä työtä tekevä äiti on paras äiti lapsilleen – äidin paras on myös lapsen paras. Äiti toteuttaa äitiyttään menestyksekkäimmin, jos hän voi lisäksi tuntea olevansa tunnustettu tekemällä työtä. Tämän diskurssin hallitsevuus sopii suomalaisen yhteiskuntaan, jossa naisten, myös äitien, kokoaikatyö on pitkään ollut vallitseva käytäntö (Attila ym. 2018, 27; Markkola 2002). Työn ja äitiyden sujuva yhdistäminen sopii myös

uusliberalistiseen postfeministiseen kehykseen. Tällöin ideaalinainen on juuri onnellisesti tasapainoinen äiti, joka pyrkii eteenpäin urallaan mutta samalla loistaa äitiydessä (ks. Rottenberg 2014). Työtä tekevä äiti on paras äiti lapsilleen -diskurssin läpitukenisuus ei yllätä myöskään tämän tutkimuksen aineiston tapauksessa: kun tutkitaan äitiyrittäjiä, lähtökohtaisesti on selvää, että sekä työ että äitiys kuvataan tärkeäksi. Se, että äidin paras koostuu työnteosta ja merkityksellistyy silti lapsen parhaaksi, on ristiriitaisista omistautuvan ja läsnäolevan intensiivisen äitiyden ideologian kanssa, mutta sekä suomalaisessa kontekstissa että uusliberaalissa diskurssissa omaa, mieluusti tavoitteellista, työtä tekevän äidin hahmo on jaettu.

Kuitenkin tämän diskurssin kanssa päällekkäin sekä sitä haastamaan ja kyseenalaistamaan asetuvat muut diskurssit, jotka ovat affektiivisesti intensiivisiä. Huolimatta äitiyrittäjyyden alkuasetelmasta, jossa työn ja perheen tasapaino elämässä näyttää olevan keskeistä, tilannetta ei jatkuvasti aineistossa kerrota näin. Avaan seuraavassa kahta muuta diskurssia, joissa äitiyden ja yrittäjyyden vaatimuksia ei esitetä tasavahvoina.

Lapset ensin

Haastatteluihissa on monia affektiivisesti intensiivisiä kuvauksia elämänvaiheesta, jossa lasten tarpeet toisinaan tuntuvat loputtomilta. Sekä suomalaiskansallisen että uusliberaalin poliittisen ja moraalisen diskurssin kanssa yhteneväisesti työ määrittää suuresti haastateltavien subjektiiviteettia. Silti he kertovat myös halusta olla läsnä lapsilleen, huolesta lasten emotionaalisesta kehityksestä ja pitkistä päiväkotipäivistä sekä kyvyttömyydestä vastata jatkuvasti lasten tarpeisiin. Tällainen huolipuhe kuvastaa intensiivisen äitiyden ideaa. Se ei ole vain äitiyden käytäntöjä koskeva puhetapa, jota kierrätetään mediassa ja erilaisissa äitiryhmissä, vaan se myös aktivoi tunteita.

Haastateltavat tunnistavat diskurssin, jonka mukaan lapsen parhaan tulisi olla äitien ykkösasia, mikä on heille toisinaan tuskallista, sillä myös työ vetää heitä vahvasti puoleensa. Yrittäjänä työmenestyksestään on myös täysin itse vastuussa. Analysoin lapset ensin -diskurssiksi nimittämäni puhetapaan suhtautumista seuraavaksi kahden haastateltavani kautta, sillä samantyyppisistä käytännöistä huolimatta heidän affektiivinen suhteensa tähän diskurssiin on erilainen. Tämä ero kertoo laajemmin aineistoni ja, kuten pyrin osoittamaan, yleisemminkin työtä tekevien äitien tavoista käsitellä yhteiskunnallista puhetta lasten ensisijaisuudesta äitien tarpeisiin nähden. Ensimmäinen esimerkkiyrittäjä on freelancetoimittaja sekä toisen luovan ajan yrittäjä (jatkossa: toimittaja) ja toinen on graafinen suunnittelija.

Toimittajan haastattelupuhe on kauttaaltaan tunneintensiivistä. Hän puhkeaa haastattelussa itkuun kuvatessaan lähiaikojen ruuhkaista elämäänsä ja elämänmuutoksista johtuvia stressinaiheita: uusi yritys, freelance-työ, lasten päiväkodin aloitus, puolison töihinpaluu oman vanhempainvapaajaksonsa jälkeen ja ponnistelut kaikkien velvoitteiden täyttämiseksi tasapainoisella tavalla. Hänellä on tunne, että ”aina on liian vähän aikaa” lapsille. Joskus perhe palkkaa siivoojan, koska haastateltava alkaa ”kiukutella” jos kotona on ”aina niin kauheen sotkusta”. Lasten loputtomat tarpeet vievät varsinkin ainoana aikuisena ollessa valtavasti haastateltavan ”henkistä energiaa” (kaikki lainaukset painokkaasti sanottuna), mikä on pois työpanoksesta. Haastattelu tihkuu keskiluokkaisten koulutettujen pienten lasten äitien äitiyden vaatimuksia, toteuttamista ja tunnesisältöjä, joita yritän havainnollistaa lisää seuraavalla lainauksella:

Se on välillä myös hirveen raastavaa, kun ne vaatii sitä huomioo ja sit kun, en tiedä, siis todella alakantaisia tunteita, mihin ne lapset välillä ajaa just sillee ärsyttäessään. Ja kai sit huomaa välillä

pikkusieluisuudessaan kuvittelevansa, et ne lapset pystyy jotenki taivuttamaan johonki muottiin tai vaikka yrittää saada tottelemaan ja ne ei tottele, et ne oikeesti on omia yksilöitään, nii siin kyl jatkuvasti joutuu itsensä kanssa kasvokkain että, että mitä, miksi minä toimin näin ja mitä mä saan, tai mitä mä nyt tällä toiminnallani esitän lapsille ja mihin se sit saattaa johtaa. (Toimittaja.)

”Tasapaino” ei ole vain kulttuurinen diskurssi, jota postfeministinen kulttuuri edellyttää naisilta ja jota ahne kapitalismi horjuttaa tuottavan työn suuntaan ja intensiivisen äitiyden ideologia lasten suuntaan. Äidit ovat sisäistäneet nämä ristiriitaiset vaatimukset ja todella haluavat näitä kaikkia. Vaikka olisi tehty ratkaisu (tässä tapauksessa yrittäjäyys), jolla pyritään ”saamaan kaikki”, kulttuuristen diskurssien ristiveto ei pääty. On affektiivisesti, materiaalisesti ja ruumiillisestikin vaativaa saada kaikki jollakin tavalla koordinoituksi elämässään. Tuo elämä koostuu elementeistä, joita nuorten, tavoitteellisten naisten – joita Angela McRobbien (2007) termi *top girls* kuvaa osuvasti – oletetaan kasaavan elämäänsä, mikä jälkeen heidät sitten jätetään selviämään täysien elämiensä kanssa (ks. Adamson, 2017; Rottenberg, 2014). Eräs intensiivisen äitiyden ideaali on keskittynyt, ehdoton läsnäolo. Tällä läsnäololla on toimittajalle kasvatuksellisia tavoitteita.

No kyl mun äitiysideaali varmaan liittyy eniten siihen, että pystyis olemaan niitten lasten kaa just, ainakin välillä niitten ehdoilla, läsnä, ja ottaan ne huomioon omina itseinään eikä, liittyy ehkä just ehkä semmoseen, et haluis, et niist tulis sellasii, et ne osaa arvostaa itseään ja, ja niinku kyseenalaistaa asioita ja kasvaa semmosiks itsenäisiks ja semmosiks, että he osaa jotenki hakee sen oman paikkansa maailmassa. Mä uskon, et semmonen varaukseton rakkaus ja arvostus niitä kohtaan, et jos sitä vaan onnistuis välittämään niille niin, todellisuus voi olla erilainen, mut näin mä ajattelen ja toivon, et se ois se mikä mua ohjais. (Toimittaja.)

Hän toivoo, että läsnäolon kautta lapset oppisivat tärkeitä henkisiä kykyjä ja löytäisivät oman paikkansa maailmassa. Hän arvelee, että välittämällä varauksetonta rakkauttaan lapsille nämä omaksuisivat kaikki epävarmassa tulevaisuudessa tarvittavat abstraktit kyvyt. Keskiluokkaisena, tiedostavana äitinä haastateltava osaa myös muutoilla toiveensa kauniisti. Kuitenkin ”oikeiden” rakastavien toimien toteuttaminen on vaikeaa, kun kulttuurisesti sallittuja ja oletettuja rakkauksen kohteita on monia (kuten työ ja oma itse), kun niissä on omat ennustamattomuutensa ja kun täyden elämän pitäisi myös tuntua täydeltä positiivisessa mielessä. Siksi jotkut naiset näissäkin haastatteluissa kuvaavat riittämättömyyttä ja ristiriitaisuutta, vaikka yrittäjyydellä näitä tunteita pystytään jossain määrin vähentämään.

Ideaaliiäitiys sisäistyy ulkopuolisille performomisesta henkilökohtaiseksi haluiksi antaa lapsille parhaat mahdolliset henkiset resurssit, joilla selvitä elämässä. Tämä on äärimmäisen affektiivista. Näitä äitimisen perimmäisiä tavoitteita ei ole syytä kritisoida. Kuitenkin paineet, joita nykyajan äidit omaksuvat, voivat olla lamaanuttavan raskaita. Näin tuntuu ajoittain toimittajastakin, vaikka hän elää varsin tasa-arvoisessa parisuhteessa, jossa muun muassa perhevapaita on jaettu. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että juuri äidit kohtaavat ja sisäistävät paineistavia kulttuurisia odotuksia siitä, miten lapsi tulisi asettaa aina ensisijaiseksi riippumatta siitä, millainen suhde äidin ja lasten isän välillä on.

Ja sit tietysti myöski se huono omatunto siitä, et ku kuitenkin ain selaillee kännykkää ja joskus on jotain semmosia, mitkä vaikkei ne oiskaan niinku isoja, mut ku ne vie sen huomion pois lapsesta, nii kyllähän ne sen huomaa ku äiti selaa kännykkää ja vastaa johonki sähköpostii ja sitte välillä tulee ärähdettyä niille, että no nyt pois siitä, et mä saan tän asian hoidettua tai jos joutuu avaan tietokoneen sillee, et ne on siinä, ku niille on sanottu, et ne ei saa siihen tietokoneeseen koskee, totta kai ne tulee

siihen oikee näin [näyttää, kuinka lapset länttävät kätensä näppäimistöille], että ne saa sen huomion. Ja ehkä semmonen niinku, henkisen tyhjän tilan puute, et tavallaan hirveen vähän on semmosii hetkii, et mä voisin vaan olla. (Toimittaja.)

Lainauksesta näkee, että toimittaja ei kyseenalasta huonoa omaatuntoa, jos hän ei ole aktiivisesti läsnä lapsilleen. Lasten tulisi olla ensisijaisia, hän vaikuttaa ajattelevan. Vaikka yrittäjänä hän voi päättää melko pitkälti itse läsnäolostaan kotona, hän on huolissaan ”vääränlaisesta”, epäaktiivisesta läsnäolostaan. Samalla hän on huolissaan palautumiselle ja työtuottavuudelleen tarpeellisen ”tyhjän tilan” puutteesta intensiivisessä arjessa.

Useilla haastateltavilla on toimittajahaastateltavan kautta osoittamani halu seurata lapset ensin -diskurssia samalla, kun se tuntuu heistä mahdotoman vaativalta työkiireiden ja lastenkasvatuspaineiden takia. Diskurssi kuitenkin manifestoituu aineistossa myös tavalla, jossa suhtautuminen lasten ensisijaisuuteen on hyväksyvämpi. Erään graafikkoyrittäjän tapauksessa lapsi osoittautuu toimijaksi, joka auttaa äitiä jättämään tuottavuuden oravanpyörän ja löytämään rauhan sen kautta, että äiti oppii asettamaan asiat oikeisiin mittasuhteisiin ja tärkeysjärjestykseen (myös Hays 1996, esim. luku 7; Rokkonen 2020). Vaikka graafikko oli ajatellut, että yrittäjänä hän ei voisi olla pitkään äitiysvapaalla ja oli suunnitellut aloittavansa työt nopeasti vapaan jälkeen, äitiys osoittautui niin positiiviseksi kokemukseksi, että hänen asenteensa työtä kohtaan on muuttunut odottamattomalla tavalla.

Joo et, et ennenhän mä otin tyyliin kaikki projektit, mitä oli tarjolla, ja tein kakstoistatuntista työpäivää jatkuvasti. Ja sillä tavalla halusin menestyä enemmän, mut nyt mä oon pysynyt aika tiukkana, että jos joku projekti epäilyttää tai siihen ei oo aikaa, niin sit mä pystyn sanoon ei, että mä tavallaan otan sen henkilökohtaisen riskin siinä kohtaa työn puolesta.

[--] jotenki [tuntuu] sellaselta, et kaikki palikat on loksahdanu kohalleen. Ja sit myös se, että et enää ei, mää oon esimerkiksi aikasemmin ollu töissä välillä aikamoinen stressaaja, et oon sairastanu pari kertaa työuupumuksen nuorempana ja muuta. Ni sit se on siihenki vaikuttanu silleen positiivisesti, et mä en jaksa enää välittää sellasista pikkusasioista, johon mulla ei oo välttämättä mitään vaikutusta. [--] Tai no just työelämässä tai muualla tullessiin huoliin, että mä en koe niitä enää nii merkityksellisiksi, et mä pystyn hoitaa nää aika maltillisesti ja tehokkaasti ja määrätietisesti. En jää vatvoman mitään turhia juttuja, mihin mulla ei hirveesti oo vaikutusvaltaa. (Graafinen suunnittelija.)

Yrittäjät tietävät, että yrittäjyys edellyttää jatkuvaa tavoitettavissa ja esillä oloa. Pidemmät tauot, kuten yrittäjän äitiysvapaalle jääminen, riskeeraavat asiakassuhteet. Tästä tosiasiaista huolimatta graafikko on päättänyt uskaltaa olla huolehtimatta ja valita tauon. Äitiyden vahvat tunteet ohjaavat häntä asettamaan äitiyden ja lapsen etusijalle, vaikka tuottavuutta korostavalla aikakaudella tämäkään valinta ei saa varauksetonta kannatusta yhteiskunnassa. Sen, mitä äitiyden ensisijaistaminen monissa keskiluokkaisissa naisissa aiheuttaa – hätää työuran vaarantumisesta ja arvostetun ammatillisen minuuden katoamisesta – graafikon voi nähdä torjuvan ”priorisoimalla henkistä kapasiteettiaan”. Tällaista oman mielentilan säätelyä uusliberaalissa yhteiskunnassa menestyminen edellyttää, ja tämän voi nähdä yrityksenä saavuttaa postfeministinen ”onnellinen tasapaino” (Littler 2018; Orgad 2019; Rottenberg 2014). Monet muut haastateltavat, kuten aiemmin paljon lainattu toimittaja, kampailevat avoimesti tuon tunteen saavuttamisen kanssa, mutta graafikko todella kertoo löytäneensä tasapainon. Hän hakee vakuuttavuutta puhumalla siitä, miten ei suinkaan aina ole ymmärtänyt tasapainottamisen ja priorisoinnin tärkeyttä.

Graafikko sanoo myös yllättyneensä positiivista tunteestaan. Esimerkiksi somejulkisuudessa äitiyskuva

on ehkä yltiöpositiivinen, mutta graafikko on kiinnittänyt huomiota myös runsaaseen negatiiviseen uutisointiin pikkulapsiajan rankkuudesta. Positiiviset tunteet harvoin ovat yhtä tarttuvaa. Graafikon tie onneen, joka on monelle keskiluokkaiselle koulutetulle äidille niin vaikeaa saavuttaa (ks. Rottenberg 2014), paljastuu haastattelussa olevan monen asian summa. Se sisältää juuri yrittäjyyden kautta itse tehokkaiksi säädellyt työtavat ja itse annetun luvan nauttia lapsestaan tavallisesta rankkuuspuheesta huolimatta, mutta myös suomalaisen tasa-arvopolitiikan ja -diskurssin hyödyntämisen: osallistuvan, pitkän perhevapaan pitäneen ja puolisonsa työn luonnetta ymmärtävän puolison sekä päiväkodin käytön (myös Ikonen 2020).

Äiti ensin

Toisinaan lasten tarpeiden ensisijaisuutta kyseenalaistetaan. Joissakin haastattelulausumissa ei tyydytä siihen ajatuskulkuun, että äidin oma työ toisi äidin elämään tasapainon, joka näin ollen koituisi myös lapsen parhaaksi. Astetta radikaalimmissa lausumissa eli äiti ensin -diskurssissa todetaan ääneen, että äidin paras, siis se, että äidillä on työhön liittyviä ambitiesiä, voi väliaikaisesti ohittaa lapsen tarpeet ilman kohtalokkaita seuraamuksia. Intensiivisen äitiyden kulttuurissa tämä ei ole itsestäänselvyys vaan jopa suora vastapuhetta tuolle kulttuurille. Lapsen ensisijaisuus ja –kenties suomalaista työssäkäyvien äitien kulttuuria parhaiten heijastellen – tasapainoinen suhde äidin työn ja lasten välillä ovat hallitsevampia diskursseja. Aineiston analyysi osoittaa, että yksittäinen äiti kohtaa juuri diskurssien affekttiivisen ristivedon ja yrittää järjestellä käytäntöjään tässä latautuneessa tilanteessa.

Lausumiin, joissa äidin työhön liittyvät kiinnostukset ja velvollisuudet ensisijaistetaan, liitetäänkin myös lapsiin liittyviä etuja. Jotkut sanovat, että äidin kotona työskentelyllä on kasvatuksellisia tavoitteita: äidillä on omia kiinnostuksen kohteita

ja välttämättömiä työtehtäviä, eikä hän ole kotona vain muista huolehtiakseen. Eräs taustaltaan työväenluokkainen yhden lapsen yksinhuoltaja ja käsityörittäjä sanoo:

Kyl se on musta hienoo, kyl mä toivon, et se lapsi muistaa sit aikuisena sen, et äiti oli kotona. Okei se todennäköisesti muistaa, et äiti teki aina töitä [nauetaan]. Mut mä oon kuitenkin ollu siinä kotona, kun vertaa vaik siihen, et se on isällensä, se joutuu kuitenkin välillä aamusin herään siä yksin, lähteen yksin kouluun, tuleen koulusta yksin kotiin, et se et täällä on joku, vaik mä en välttämättä ole sen kanssa ja tee [...]. (Käsityörittäjä.)

Kotona työskentelevän käsityöläisen lapsi näkee äitinsä työskentelevän, joskin ehkä liiallisesti, mutta äiti on samalla koko ajan tavoitettavissa, vaikka hän ei jatkuvasti aktiivisesti tee lapsen kanssa mitään. Lapsen toisessa kodissa isän luona taas kouluunlähtemisiä ja koulusta paluita ei usein ole kukaan valvomassa. Isänsä kodissa lapsi myös harrastaa ohjatusti ja käy loma-aikoina matkoilla keskiluokkaiseen tapaan, kun taas haastateltu äiti vastustaa tällaista suunniteltua aktiiviaikaa. Hän on iloinen, että kahden kodin lapsi saa kokea sekä tavoitteetonta, jatkuvaa läsnäoloa että kehittävää aktiiviaikaa, mutta omassa äitiydessään hän sanoutuu irti tavoitteellisesta lapsen kehittämiseen ja ensisijaistamiseen liittyvistä tavoitteista ja haluaa lapsen saavan kasvaa itsekseen (enemmän luokkaeroista lastenkasvatusideologioissa: Lareau 2011).

Muutkin haastateltavat esittävät, että menneisyydessä lapset ovat kulkeneet mukana aikuisten elämässä, ja vasta viime aikoina lapset on alettu asettaa etusijalle tavoilla, jotka muuttavat perustavanlaatuisesti aikuisten aiempaa elämää. He eivät kiellä tai vastusta sitä, että lapset muuttavat elämän merkityksellisyyttä, mutta omien aiempien elämänkäytäntöjen täydellistä muuttamista vastustetaan. Haastatteluihin kerrotaan, että lap-

set on otettu osaksi elämää, jota haastateltavat elivät ennen lapsia. Eräs puolisonsa kanssa lapsen hyvin nuorena saanut taiteilija kertoo, että heille on ollut aina selvää, että lapsi on ollut mukana kaikessa, mutta yhtä selvää on, että parin taiteellisista ponnisteluista ei ole luovuttu. Valokuvaaja puolestaan kertoo, että käytäntöjen myllääminen ei ollut vaihtoehto, ja vauva onkin ollut helppo ottaa mukaan kaikkialle: ”Ehkä hän on tiennyt millaiseen perheeseen on syntymässä, että tammöseen kannattaa nyt sopeutua.”

Haastatteluiden perusteella vaikuttaa, että äidit havaitsevat mediassa kierrätetyn tasapainoisen työ- ja perhe-elämän neuvottelun vaatimuksen, jota esimerkiksi Rottenberg (2014, 147) pitää uusliberaalia taloutta palvelevana ihanteena, mutta he ovat epä tietoisia, miten tilanteessa pitäisi toimia ja tuntea. Ruuhkaisessa elämässä vaatimukset tuntuvat ylitsepurpuavilta, mikä on omiaan aiheuttamaan lisää ristiriitaisuuden tunteita. Sosiaalisen median toimija tarjoaa affekteihin ja ajatusmalleihin liittyvää ratkaisua, jota ei kuitenkaan ole helppo toteuttaa lasta ensisijaistavassa intensiivisen äitiyden ja tasapainon etsimisen kulttuureissa, jotka vetävät äitejä eri suuntiin:

Kaikki sun elämä sun täytyis jotenkin suunnitella niin, että se on nyt niinku lapsille kaikista parasta. Ja sitten kritisoin myös ajatusta siitä, että ku on olemassa tammönen mantra, että äidin paras on lapsen paras, että onks sekää, tai peräänkuuluttaisin myös vähän semmosta tervettä itsekkyyttä siitä, että joskus voi myös ajatella vaan, että tämä on mun paras. Ja sit se on toivottavasti ihan ok [nauraa] niille lapsille että, et ei niin tietenkään, et mun paras on jotenki pois tai tieks, että se vahingoittaa niitä jotenkin vakavasti. Mut, että ei mun paras oo aina mun lapsille [haastattelija: välttämättä paras] paras ja se on ihan ok. Niin. Et totta kai aina välillä on mutta, mutta et ei sitte ihan aina ei oo, ja mulle on ollu aina kauheen tärkeetä se, että mää olen myös muuta kuin äiti. (Someyrittäjä.)

Tämä sosiaalisen median yrittäjä peräänkuuluttaa tervettä itsekkyyttä, joka toisenlaisesta mediapuheesta huolimatta ei ole lapsille joka tilanteessa vahingollista. Kuitenkin hänkin päätyy kiertämään toimintatapansa lapsen edun nimiin:

Mä oon ollut aika ehkä työorientoitunut, että mun tavoitteet tai ajatukset on ollut liittyneitä enemmän työhön tai sitte johonkin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tai johonkin. Ja ehkä myös sit osataan sen takia perheen tai niiden lasten on ollut, no helppo tulla siihen mukaan siihen, et ku mä en oo etukäteen jo ladannu niille jotakin [naurahtaa] kauheita odotuksia, et sit mun lapseni on tällisiä ja sit me tehdään tälläisiä asioita ja sit me toimitaan näin. (Someyrittäjä.)

Lapsen etu voi olla, että hän saa kehittyä omaksi itseksensä ilman odotuksia ja tiukkaa ohjailua. Näin äidin työhön liittyvälle ”itsekkyydelle” jää tilaa. Silti tällainen itsekkyyden, mikäli äitien ammatillista kunnianhimoa sellaisena pitää, ilmaiseminen on uskaliaista patriarkaatin pitkässä historiassa, jossa äitiys on merkityksellistynyt epäitsekäksi toisista huolehtimiseksi. Viime vuosina intensiivisen äitiyden ideologia on jatkanut äidin epäitsekyyden vaatimusta. Samalla tarjolle on tullut sellainen puhumisen tapa, jossa on vaikutteita uusliberaalin postfeminismin tavoitteesta tehdä naisista uskaliaita, itsekkäitä ja itseluottamuksen siivittämänä eteenpäin pyrkiviä toimijoita, jotka hyväksyvät uusliberaalin tuottavuuden logiikan (Gill & Orgad 2015). Kuitenkin ihmiset nojautuvat eri diskursseihin päällekkäisesti ja tilanteesta riippuen. Esimerkiksi pelkkää itsestä äiti ensin -diskurssia on tavattoman vaikea omaksua, kun sekä historiallinen äidin hoivan että uudempi intensiivisen äitiyden malli ovat jatkuvasti esillä (myös Luomala 2018, 115). Tulkitsen, että äidin ensisijaistamisella pyritään piirtämään jonkinlaisia suojaavia rajoja itsen ympärille. Näin halutaan torjua se, että lapsi vie äidin sen subjektiviteetin, jota hän on vaivoja kaihtamatta

rakentanut panostamalla koulutukseensa ja ammatillisuuteensa yhteiskunnallisen ajattelumallin ohjaamana. Lapsen saaminen voisi helposti viedä tämän subjektiviteetin, sillä myös lapsikeskeiselle ajattelulle on yhteiskunnassa vahvaa kannatusta ja se näyttäytyy moraalisesti kyseenalaistamattomana.

Päätelmät äitiyrittäjyydestä nyky-Suomessa

Äitien yrittäjyys on tällä hetkellä monella tavalla kiinnostavaa ja ajankohtaista. Yrittäjämäisen, itseä vastuuttavan, yksilöllisyyttä ja tuottavuutta korostavan uusliberaalin ideologian airuiksi sopivat niin Suomessa kuin muualla juuri sellaiset naiset, jotka äiteinäkin osallistuvat tuotantoon. Samaiset naiset sopivat myös postfeministiseen kehukseen toteuttaessaan ambitioitaan ja seurattessaan rohkeasti unelmiaan. Äitiyrittäjät pystyvät niin ikään neuvottelemaan intensiivisen äitiyden läpituokevien vaatimusten kanssa määrätessään osin itse työajoistaan, -paikoistaan ja -tavoistaan. Siksi äitien yrittäjyyskerronnan suhteuttaminen uusliberalistisesti värityneeseen postfeminismiin sekä intensiivisen äitiyden ideologiaan on hedelmällistä.

Varsinkin englanninkielisistä, Pohjoismaista poikkeavan hyvinvointiregimin ja tasa-arvopolitiikan maista tulevat kirjoittajat ovat pitäneet äitien yrittäjyyttä käytäntönä, joka ajaa äidit uudelleen kotiin, jossa he huolehtivat lapsista ja kodista eivätkä haasta tuotannon ja uusintamisen sukupuolirakenteita vaan päinvastoin sekä uusintavat vanhoja sukupuolirakenteita että asettuvat palvelemaan kiihtynyttä uusliberaalia kapitalismia hoitamalla sekä oman työllistymisensä että uusintavan työn (Lewis 2010; Littler 2018; Taylor 2015). Epätasa-arvoa vahvistaa, että usein liikevaihdossa mitattuna toiminta on pientä, ja monien ansaitsemat tulot ovat vain pieni lisä perheen toimeentuloon, josta mieselättäjän oletetaan kantavan päävastuun.

Kuitenkin jos pelkästään kritisoidaan pienimuotoista ja äitiyden ohella toteutettavaa yrittäjyyttä ja oletetaan, että äitiyrittäjät toimivat aina ilman tavoitteita ja suunnitelmia, asetutaan samalla tukemaan yhtä oikeaa, maskuliinista (Ahl 2002; Ahl & Marlow 2021) yrittäjyyden normia. Tämä on ongelma, koska juuri yrittäjyyden maskuliininen ihanne säätelee enenevästi uusliberaalin yhteiskunnan ohjaavaa toimintaa koulutusinstituutioista lähtien.

Suomessa tällainen pienimuotoinen yrittäjyys on ollut varsin näkymätöntä, eikä siitä siis ole juuri edes käyty sosiologista keskustelua. Naiset eivät Suomessa varmastikaan laajasti ole palaamassa kotiin – tämäkin pieni aineisto osoittaa työlle rakentuvan subjektiviteetin säilyvän tai vahvistuvan yrittäjänä – mutta diskursiivisella tasolla, jolla tämä artikkeli liikkuu, keskustelut työelämän ja lastenkasvatuksen ristiriitaisista ja sukupuolisuuteista vaatimuksista ovat täysin tunnistettavia, eivätkä ne ole ydinsisällöiltään uusia (ks. esim. Setälä 2012).

Artikkelin haastattelut moninaistavat osaltaan keskustelua äitien työelämästä ajassa, joka korostaa sekä itsensä ja perheensä, erityisesti lapsensa, onnelliseksi tekemistä että yksilöistä kansalliselle tasolle ulottuvaa tuottavuuden rationaliteettia. Äitien haastattelupuhe omista käytännöistään, valinnoistaan ja niihin liittyvistä tunteistaan osoittaa, että suomalaiset äidit tunnistavat ihanteen eri elämänalueiden tasapainoisesta yhteensovittamisesta. He käyttävät sekä suomalaisiksi että uusliberaaliksi tunnistamaani diskurssia, jossa äidillä on lupa ja jopa velvollisuus hankkia mielekäs työ ja olla tämän mielekkään toiminnan voimauttamana samalla parempi äiti lapsilleen. Samanaikaisesti, toisissa tilanteissa ja joidenkin haastateltavien kohdalla enemmän kuin toisten, nojaututaan lapsen paras -diskurssiin. Siinä työtavat saavat mukautua lapsen tarpeisiin, mikä usein on tuskallista ja

omien ambitioiden kanssa ristiriitaista, mutta toisinaan vapauttavaa, kun tuottavuuden oravanpyörästä saa irrottautua edes hetkeksi (myös Hays 1996; Orgad 2019; Rokkonen 2020). Kolmanneksi äidit tunnistavat äiti ensin -diskurssin, jonka mukaan äidin paras ei ole aina parhaaksi lapselle, mutta sillä ei ole tälle vakavia seurauksia. Tämän intensiivisen äitiyden ideologian näkökulmasta lievästi radikaalin diskurssin mukaan äitien pitäisi vapautua turhasta syyllisyydestä ja olla terveellä tavalla itsekkäitä voidakseen toteuttaa omia tavoitteitaan. Mitään lapsen kehitykselle peruuttamattomasti haitallista ei tapahdu, vaikka äiti toisinaan priorisoisi työtehtäviään. Koska äitiyrittäjyys lähtökohtaisesti sisältää ajatuksen siitä, että juuri yrittäjyys toimeentulomallina soveltuu lastenhoidon oheen, nämä äidin hoivan ensisijaisuutta kyseenalaistavat lausumat ovat merkittäviä.

Tutkimuksen haastateltavat suhtautuivat yrittäjyyteensä, ammattiinsa tai työnsä sisältöihin varsin kunnianhimoisesti. Luomala (2018, 107) havaitsi useimmilla äitiyrittäjähaastateltavillaan olevan vaikeuksia puhua bisnesambitioistaan, koska tällainen puhe ei sovi yhteen äitiyskulttuurin kanssa. Omat haastateltavani ilmaisivat sen sijaan voimakkaasti työn tärkeyden, eivätkä esimerkiksi taustaltaan työväenluokkaiset sen paremmin kuin keskiluokkaisetkaan haastateltavat kyseenalaistaneet oikeutustaan olla yrittäjä. Pikemminkin päinvastoin: tuottavaan työhön osallistumisen idea oli vahvasti sisäistetty, ainoastaan sen toteutusmuodoista ja sen aiheuttamista tunteista keskustellaan. Tulkitsen tätä havaintoa uusliberaalin ja postfeministisen itsen vastuuttamisen, toimeliaisuuden ihannoinnin ja omiin kykyihin luottamisen läpilyöntinä.

Kenties tulos voisi olla toisenlainen, jos mukana olisi vain naisia, joiden yrittäjyys perustuu lapsiin tai vanhemmuuteen liittyviin tuotteisiin tai

palveluihin. Kuitenkin myös nyt haastateltavana oli esimerkiksi vanhemmuusvalmennuksia ja lasten tuotteita tarjoavia, omasta äitiydestä innoituksensa saaneita yrittäjiä, eivätkä nämä vanhemmuuteen kytkeytyvien alojen yrittäjät puheessaan pääsääntöisesti alleviivanneet äitiyden ensisijaistamista yrityksen kustannuksella. Tosin eivät he alleviivanneet yritystäkään äitiyden kustannuksella muuten kuin lyhytaikaisesti. Hallitsevaa on ambivalenssi sekä tunteena että omien käytäntöjen kuvauksessa, jota tehdään samanaikaisesti useisiin diskursseihin nojautuen. Käytännössä yrittäjyys oli arkea ohjaavaa toimintaa siinä, missä sitä voisi olla palkkatyökin. Varsinkaan luovilla tai asiantuntija-aloilla yrittäjyys pienten lasten äitinä ei eroa radikaalisti palkkatyöäitiydestä. Kuitenkin nykytyöelämän ja äitiyden vaatimuksiin vastaamisen eli työn ja perheen yhteensovittamisen nähdään olevan paremmin ja inhimillisesti kestävämmän mahdollista yrittäjänä kuin palkkatyöläisenä. Työt ja epävarmuus seuraavat aina mukana mutta hallittavammaksi koetulla tavalla (myös Mäkinen 2020).

Analysissani olen tarkastellut, millaisin diskursseihin itsensä asemoimalla äitiryttäjät elävät ja tuntevat sekä yrittäjänä että äitinä. Tunnistamieni diskurssien ohella esitän vielä suomalaiselle kontekstille erityisiä päätelmiä, joita teen aineiston luennan perusteella. Ensinnäkin suomalaisten pienten lasten äitien yrittäjyys näyttäytyy vahvojen yksilöiden toimintana. Siinä on kaikuja suomalaisen vahvan naisen kulttuurisesta kuvasta (Markkola 2002), jossa äidillä on itsestäänselvästi oma työ, jonka hoitamisessa häntä tukevat hyvinvointivaltioilliset lastenhoitojärjestelmät. Nykyäänkin hän kantaa useimmiten päävastuun perheen arjesta, mutta puolison odotetaan osallistuvan tai toisinaan jakavan vastuun. Toiseksi nykyajan yrittäjänä toimiva äiti osaa reflektoida runsaasti omaa äitiyttään ja työtään sekä tehdä punnittuja valintoja. Koska lastenhoidossa auttaa lastenhoi-

tojärjestelmä, puoliso tai molemmat, nainen ei anna äitiyden estää työtään eikä halua upota äitiyden kulttuurisiin vaatimuksiin. Hän haluaa olla yksilöllinen työtä tekevä äiti. Kolmanneksi tämä vahva ja monella elämänalueella pärjäävä naisahamo heijastaa uusliberaalin postfeminismin eetosta, jossa naisen tehtävänä on hyödyntää tasa-arvoisen yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet, antaa panoksensa taloudelliseen toimintaan ja samalla tuottaa itselleen ja perheelleen, erityisesti lapselleen, onnellinen tasapaino. Mahdollisuuksista huolimatta kilpailevien logiikoiden affektiivinen ristiveto säilyy.

Kirjallisuus

- ADAMSON, MARIA. 2017. "Postfeminism, Neoliberalism and a 'Successfully' Balanced Femininity in Celebrity CEO Autobiographies." *Gender, Work & Organization* 24:3, 314–327.
- AHL, HELENE. 2002. *The Making of the Female Entrepreneur. A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. J1BS Dissertation Series No. 015. Jönköping: International Business School.
- AHL, HELENE & SUSAN MARLOW. 2021. "Exploring the False Promise of Entrepreneurship through a Postfeminist Critique of the Enterprise Policy Discourse in Sweden and the UK." *Human Relations* 74:1, 41–68.
- ALLEN, TAMMY D. & LILLIAN T. EBY. 2016. *The Oxford Handbook of Work and Family*. Oxford: Oxford University Press.
- ATTILA, HANNA, MARJUT PIETILÄINEN, MIINA KESKI-PETÄJÄ, PÄIVI HOKKA & MARKKU NIEMINEN. 2018. *Tasa-arvobarometri 2017*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 8/2018.
- BAKER, DARREN T. & ELISABETH K. KELAN. 2019. "Splitting and Blaming: The Psychic Life of Neoliberal Executive Women." *Human Relations* 72:1, 69–97.
- BANET-WEISER, SARAH, ROSALIND GILL, AND CATHERINE ROTTENBERG. 2020. "Postfeminism, Popular Feminism and Neoliberal Feminism? Sarah Banet-Weiser, Rosalind Gill and Catherine Rottenberg in Conversation." *Feminist Theory* 21:1, 3–24.
- DUBERLEY, JOANNE & MARYLYN CARRIGAN. 2013. "The Career Identities of 'Mumpreneurs': Women's Experiences of Combining Enterprise and Motherhood." *International Small Business Journal* 31:6, 629–651.

- EKINSMYTH, CAROL. 2014. "Mothers' Business, Work/Life and the Politics of 'Mumpreneurship'" *Gender, Place & Culture* 21:10, 1230-1248.
- GILL, ROSALIND. 2017. "The Affective, Cultural and Psychic Life of Postfeminism: A Postfeminist Sensibility 10 Years on." *European Journal of Cultural Studies* 20:6, 606-626.
- GILL, ROSALIND & SHANI ORGAD. 2015. "The Confidence Cult(ure)." *Australian Feminist Studies* 30:86, 324-344.
- HAKAMÄKI, HANNA, MILLA JOENPOLKU, MAIJU REMES, HENNA RÄSÄNEN & EMMA TURUNEN 2019. "Muutakin kuin äiti". Ilmiö - sosiologinen media kaikille, 14.6.2019. <https://ilmiomedial.fi/artikkelit/muutakin-kuin-aiti/> (Luettu 1.1.2021)
- HARJUNEN, HANNELE. 2018. *Neoliberal bodies and the gendered fat body*. London: Routledge.
- HARVEY, DAVID. 2007. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- HAYS, SHARON. 1996. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- IKONEN, HANNA-MARI. 2020. "Becoming and being a creative and entrepreneurial mum in Finland." Teoksessa *Hope, Uncertainty and Creative Aspiration: Pathways into and through Contemporary Creative Work*, toim. Stephanie Taylor & Susan Luckman. Cham: Palgrave Macmillan, 193-209.
- IKONEN, HANNA-MARI & NIKUNEN, MINNA. 2021. "Nuorten aikuisten yrittäjämielenlaadun terapeuttinen hallinta". Teoksessa *Terapeuttinen valta: Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvulla*, toim. Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo. Tampere: Vastapaino, 291-307.
- KORSGAARD, STEFFEN. 2007. "Mompreneurship as a Challenge to the Growth Ideology of Entrepreneurship." *Kontur* 16, 42-45.
- LAREAU, ANNETTE. 2011. *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. 2. painos. Los Angeles: University of California Press. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.cttppg14> (Luettu 8.11.2020)
- LEE, ELLIE, JENNIE BRISTOW, CHARLOTTE FAIRCLOTH & JAN MACVARISH. 2014. *Parenting Culture Studies*. London: Palgrave Macmillan.
- LEWIS, PATRICIA. 2010. "'Mumpreneurs': Revealing the Post-Feminist Entrepreneur." Teoksessa *Revealing and Concealing Gender: Issues of Visibility in Organizations*, toim. Patricia Lewis & Ruth Simpson. London: Palgrave Macmillan, 124-138.
- LITTLER, JO. 2018. *Against Meritocracy: Culture, Power, and Myths of Mobility*. London: Routledge.
- LUOMALA, KATRI. 2018. *Mumpreneurs? Everyday Complexities in the Realm of Time, Money, Business and Motherhood*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja E 36.
- MARKKOLA, PIRJO. 2002. "Vahva nainen ja kansallinen historia." Teoksessa *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*, toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino, 75-90.
- MACVARISH, JAN. 2016. *Neuroparenting: The Expert Invasion of Family Life*. London: Palgrave Macmillan.
- MCROBBIE, ANGELA. 2007. "Top Girls? Young Women and the Post-Feminist Sexual Contract." *Cultural Studies* 21:4-5, 718-737.
- MIETTINEN, ANNELI, MINNA SALMI, JOHANNA NÄRVI & JOHANNA LAMMI-TASKULA. 2019. "Finland Country Note." Teoksessa *International Review of Leave Policies and Research 2020*, toim. Alison Koslowski, Sonja Blum, Ivana Dobrotić, Gayle Kaufman & Peter Moss. <https://www.leavenetwork.org/annual-review-reports/review-2020/> (Luettu 19.9.2020)
- MUSTOSMÄKI, ARMI & TIINA SIHTO. 2019. "Äitiyden katuminen intensiivisen äitiyden kulttuurissa." *Sociologia* 56:2, 157-173.
- MÄKINEN, KATARIINA. 2020. "Uuden työn lupaukset äitiysbloggaajien arjessa." *Sociologia* 57:2, 151-166.
- ORGAD, SHANI. 2019. *Heading Home: Motherhood, Work, and the Failed Promise of Equality*. New York: Columbia University Press.
- OYSLEBØ SØRENSEN, SIRI. 2017. "The Performativity of Choice: Postfeminist Perspectives on Work-Life Balance." *Gender, Work & Organization* 24:3, 297-313.
- RICHOMME-HUET, KATIE, VIRGINIE VIAL & AUDE D'ANDRIA. 2013. "Mumpreneurship: A New Concept for an Old Phenomenon?" *International Journal of Entrepreneurship and Small Business* 9:2, 251-275.
- ROKKONEN, LILLI AINI. 2020. *Prekaari äitiys. Kertomuksia palkkatyön reunamilta*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 235. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- ROTTENBERG, CATHERINE. 2014. "The Rise of Neoliberal Feminism." *Cultural Studies* 28:3, 418-437.
- SCHARFF, CHRISTINE. 2016. "The Psychic Life of Neoliberalism: Mapping the Contours of Entrepreneurial Subjectivity." *Theory, Culture and Society* 33:6, 107-22.
- SETÄLÄ, VIENNA. 2012. "Miehisestä ihanteesta elämän asiakkaan kultaiseen hikkiin. Naisen elämän ristiriita Annan henkilöhaastatteluissa vuosina 1998 ja 2008." *Sociologia* 49:2, 100-118.
- SMYTH, SARAH LOUISE. 2020. "Postfeminism, Ambivalence and the Mother in Lynne Ramsay's We Need to Talk about Kevin (2011)." *Film Criticism* 44:1. <https://doi.org/10.3998/fc.13761232.0044.106>
- TAYLOR, STEPHANIE. 2015. "A New Mystique? Working for Yourself in the Neoliberal Economy." *The Sociological Review* 63, 174-187.

WETHERELL, MARGARET. 2012. *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding*. London: Sage.

WILSON, JULIE A & EMILY CHIVERS YOCHIM. 2017. *Mothering through Precarity: Women's Work and Digital Media*. Durham, NC: Duke University Press.